

PERCEPCIJA POŠTIVANJU PRAVA DJETETA U OBITELJI KOD MLADIH – PRIKAZ EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA

ROZANA PETANI

Sveučilište u Zadru, Odjel za pedagogiju
University of Zadar, Department of pedagogy

JERKA MIJIĆ*

Škola stranih jezika SOVA, Zagreb
School for foreign languages "SOVA", Zagreb

UDK: 342.7-053.2

Prethodno priopćenje / *Preliminary report*

Primljeno / *Received*: 27. X. 2009.

Ljudska prava su temeljni standardi koje država mora jamčiti i osigurati svakom pojedincu. Osim zadovoljavanja bioloških potreba ona uključuju i sve druge uvjete života koji svakom pojedincu omogućuju da u potpunosti razvije i rabi svoje potencijale te da zadovoljava svoje društvene potrebe. Ljudima je trebalo puno vremena da prihvate činjenicu kako se ljudska prava odnose na sva ljudska bića, bez iznimke. I dijete je ljudsko biće i kao takvo treba uživati sva prava kao i odrasla osoba; djeca ih ne moraju "posebno" zaslužiti, i ona im se ne moraju "posebno" dati. No s obzirom na tjelesnu i psihičku nezrelost nametnula se potreba isticanja posebnih prava djeteta na zaštitu koja proizlaze upravo iz te činjenice. Obitelj je bila i ostala primarna zajednica čija je zadaća osigurati optimalne uvjete za rast i razvoj djeteta. Otuda njena važnost i nezamjenjivost sa stajališta pojedinca, ali i sa stajališta čitave društvene zajednice. Naravno, iz toga proizlazi da je obiteljska uloga najvažnija i u dječjem oblikovanju stavova i uvjerenja o njihovim pravima. Da bi se razumjela ljudska prava, a time i osposobilo za bolji život, potrebno je obrazovanje za ljudska prava koje treba započeti od najranije dobi. U tome bi se trebalo krenuti od prava djeteta, s obzirom na to da su ta prava djeci i mladima bliža. Obrazovanje za ljudska prava, učenje je koje razvija znanje i vještine, kao i vrijednosti za ljudska prava. Samo osobe koje razumiju ljudska prava radit će na osiguranju i obrani svojih i tuđih ljudskih prava.

Empirijski dio rada odnosi se na rezultate koji su dobiveni istraživanjem kako adolescenti procjenjuju poštivanje svojih prava u obitelji, i to na uzorku od 104 ispitanika polaznika Ekonomsko-birotehnčke škole u Splitu. Ukupno gledajući, dobiveni su rezultati pokazali da su mladi zadovoljni razinom poštivanja njihovih prava u obitelji.

KLJUČNE RIJEČI: *ljudska prava, mladi, obitelj, obiteljsko pravo, odgoj i obrazovanje za ljudska prava, prava djeteta*

* Jerka Mijić je profesorica pedagogije i engleskog jezika i književnosti. Diplomirala je na Odjelu za pedagogiju Sveučilišta u Zadru.

I. UVOD

Djeca i mladi dio su stanovništva kojemu je zaštita posebno potrebna. U ophođenju s njima, često se kaže, pokazujemo svoje pravo lice. To vrijedi za odrasle, ali isto tako i za društva i države. Nema razdoblja u kojemu djeca nisu bila zlostavljana i iskorištavana, a to je oblik posebno teške povrede ljudskih prava. Djetetov život, do njegove punoljetnosti, kamen je temeljac svih njegovih kasnijih doživljaja, emocija, međuodnosa s drugim osobama, vlastita samopoštovanja i pogleda na svijet.

Djeca su tijekom povijesti ušutkivana, jer su u društvenom životu imala nevažan položaj. U svijetu u kojem dominiraju interesi odraslih, koji imaju moć, djeca su se smatrala osobama koje postaju autonomne, a ne onima koje već jesu autonomne. No percepcija shvaćanja djeteta se postupno mijenjala. U početku se na dijete gledalo kao na objekt, imovinu ili stvar, a zatim se prešlo na shvaćanje da je dijete ljudsko biće, koje ima vlastite osjećaje i misli, individualni, osobni život, bez obzira koliko na početku može biti sličan životu majke i obitelji u cjelini (Koren, 2005).

U ovom radu fokusirat ćemo se na mlade, odnosno, učenike u dobi od 15 do 17 godina. Oni su izabrani upravo zbog samog perioda u kojem se nalaze – perioda adolescencije. To je period koji obilježavaju velike promjene u životu pojedinca. Središnja zadaća adolescencije je razvoj identiteta. Adolescenti imaju složen zadatak razvoja različitih aspekata identiteta: od osobnog, preko spolnog do kulturnog identiteta. Uspješno ispunjavanje ovih zadataka važno je za daljnji razvoj osobe, gdje veliku ulogu ima obitelj, prvenstveno roditelji. Iako mladi nedvojbeno doživljavaju prava u različitim kontekstima (npr. obitelj, vršnjaci, škola, društvo), Day i sur. (2006) smatraju da je obiteljska uloga u oblikovanju stavova i uvjerenja o pravima najvažnija. Roditeljske vrijednosti, znanje i uvjerenja o pravima prenose se na mlade izravno, kroz rasprave ili diskusije vezane za prava, zatim kroz djela jamčenja ili osporavanja prava te neizravno, u kontekstu razrješavanja obiteljskih sukoba. U tom osjetljivom razdoblju mladima je važno da im roditelji ne uskraćuju nikakva prava i da poštuju njihove potrebe. Roditeljska stajališta su jako važna u raspravama vezanim za prava djeteta, zato što kod kuće roditelji često odlučuju koja će prava djeteta biti provedena, proširena ili ograničena. Adolescencija je period tijekom kojeg mladi percipiraju svoja prava kao posebno važna u svojim životima (Ruck i sur., 2002). Sa stajališta samoodređenja, ovaj dobni raspon predstavlja period tijekom kojeg mladi ljudi žude za povećanom osobnom autonomijom (Ruck i sur., 2002; Smetana i sur., 2006) te se tako roditeljski autoritet percipira smanjenim u nekim područjima, dok u nekima ne, kako od strane adolescenata tako i od strane roditelja. Također, recentna su istraživanja pokazala da je ono što mladi misle o pravima povezano s onim kako oni doživljavaju prava u svojim životima.

U nastavku ovog rada usmjerit ćemo se na ljudska prava i razvoj sustava međunarodne zaštite prava djeteta, zatim na međunarodnu formulaciju prava djece kroz Ženevsku deklaraciju i Konvenciju o pravima djeteta. Nakon toga, osvrnut ćemo se na obitelj i obiteljsko pravo, na mlade kao posebnu skupinu društva te provedbu i zaštitu njihovih prava. U svezi ovog posljednjeg, prikazat ćemo i prokomentirati rezultate istraživanja provedenog na skupini mladih srednjoškolaca i njihove percepcije poštivanja prava djeteta u obitelji.

2. LJUDSKA PRAVA I RAZVOJ SUSTAVA MEĐUNARODNE ZAŠTITE PRAVA DJETETA

Postoji više definicija pojma ljudskih prava, a jedna od njih je: "... *skup temeljnih građanskih i političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava i sloboda čovjeka, različito ostvarenih i pravno fiksiranih u postojećim uvjetima povijesnog razvitka društva.*" (Alinčić, 1995: 2). Može se reći da je "*stablo ljudskih prava*" niklo iz "*korijena*" starogrčke baštine, tj. teorijsko-filozofskih rasprava o smislu čovjekova života i društva (Silov, 1999: 437). U svim razdobljima povijesti bilo je mislilaca i humanista koji su sudbinu i status čovjeka promišljali izvan zatečenih društvenih okvira i ispred vremena u kojem su živjeli, promišljajući o urođenom čovjekovu dostojanstvu i načelu nediskriminacije (Alinčić, 1995).

Suvremeni pojam ljudskih prava i ideja ljudskih prava ishod je suvremenog filozofskog mišljenja, koje polazi od filozofije racionalizma i prosvjetiteljstva, liberalizma, demokracije pa i socijalizma. Iako je ovaj pojam, uglavnom, proizašao iz Europe, mora se spomenuti da su ideje socijalne pravde i slobode, na kojima se temelje ljudska prava, dio svih kultura (Bendek i Nikolova-Kress, 2003). Ljudska prava su opća i neotuđiva, što znači da se primjenjuju svugdje i ne mogu biti oduzeta nijednoj osobi čak ni uz njen pristanak. Potrebno je naglasiti da treba razlikovati različite dimenzije ili kategorije ljudskih prava, odnosno: *građanska i politička prava* te *gospodarska, socijalna i kulturna prava*. Osamdesetih godina 20. stoljeća dodaje se i kategorija – *prava solidarnosti*, koja se odnose na pravo na mir, pravo na razvoj i pravo na zdrav okoliš. Ta prava više od drugih traže međunarodnu suradnju. Teže izgradnji zajednice te pružaju okvir koji je potreban za puno uživanje svih ostalih prava, iako, ne postoji uvjetovanost u smislu da je jedna kategorija ljudskih prava preduvjet za drugu.

Alinčić (1995) ističe da su se tijekom povijesti prava građana razvijala usporeno. Postupno su stjecala priznanje i bila sadržajno dopunjavana te su vrlo dugo ovisila isključivo o društvenom, odnosno, pravnom poretku određene države. Nekoliko se značajnih srednjovjekovnih dokumenata ubraja u početke pravne regulacije prava čovjeka.¹ Oni predstavljaju dokaze nastojanja i potrebe da se na jednoj strani priznaju određene slobode i prava čovjeka, a na drugoj ograniči samovolja vlastodržaca.

Stvaranje međunarodnih pravnih izvora prava čovjeka zahtijevalo je da se ona katalogiziraju, te da se uobličie mehanizmi njihove zaštite. Proces je otpočeo *Poveljom UN*, 1945. godine, koja je važna kao dokument o načelnoj suglasnosti velikog broja članica međunarodne zajednice o tome da postoji potreba za zaštitom osnovnih ljudskih vrijednosti i prava. Nabranje ljudskih prava i temeljnih sloboda uslijedilo je u *Općoj deklaraciji o pravima čovjeka*, 1948. godine, a njezino je pravno značenje u moralnom obvezivanju na poštivanje ljudskih prava (Alinčić, 1995). Za obveznu primjenu sadržaja iz Opće deklaracije i nadzor nad preuzetim obvezama bile su potrebne daljnje mjere, tj. izrada odgovarajućih međunarodnih ugovora. Tako su 1966. god. objavljeni *Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima* te *Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima* (Alinčić, 1995). Ti dokumenti također potvrđuju ideal slobodnih ljudskih bića, koja uživaju slobodu od straha i neimaštine te koja imaju jednaka i neotuđiva

¹ To su npr.: Engleska povelja slobode (*Magna Charta Libertatum*, 1215.), Vinodolski zakonik (1288.), Habeas Corpus Act (1679.), Povelja

prava (*Bill of Rights*, 1689.), Američka deklaracija nezavisnosti (1776.), Francuska deklaracija o pravima čovjeka i građanina (1789.).

prava. Ova dva usporedna pakta, zajedno s Općom deklaracijom o ljudskim pravima, čine *Povelju ljudskih prava*.

Ljudska se prava odnose na sva ljudska bića, bez iznimke, a djeca kao ljudska bića ih stječu svojim rođenjem. Silov (1999) naglašava da dječja prava danas čine novu kategoriju ljudskih prava čovjeka te da potrebe djeteta, odnosno ono što je važno za njegov tjelesni i psihički razvoj, određuju dječja prava shvaćena kao sastavni i posebni dio temeljnih prava i sloboda čovjeka. Cjelokupni program promicanja ljudskih prava UN-a izravno je relevantan za djecu jer je krajnji cilj tih programa dobrobit svake zasebne osobe kako u nacionalnom tako i u međunarodnom društvu. Moglo bi se reći, da je cijela borba za ljudska prava izgrađena na temeljima brige i ljubavi za djecu te poštivanja njihovih prava (Koren, 2005).

U Općoj deklaraciji o ljudskim pravima pitanje prava djeteta tek je naznačeno (čl. 25. i 26.),² ali ne i detaljno razrađeno, iako se u Deklaraciji već 1. člankom naglašava da su konačna osnova na kojoj počivaju svi zakoni i pravda, urođeno ljudsko dostojanstvo i neotuđiva prava koja svako ljudsko biće posjeduje po prirodi. Kako se djeca ponekad ne smatraju "potpuno" ljudskim bićima, pa ih se sukladno tome i tretira više kao objekte nego subjekte, potreba za zaštitom njihovih prava dovela je do stvaranja novog međunarodnog dokumenta, koji će težište staviti na definiranje prava djeteta.

3. ŽENEVSKA DEKLARACIJA I KONVENCIJA O PRAVIMA DJETETA

Prva međunarodna formulacija prava djece bila je *Ženevska deklaracija* stvorena 1924. godine. Kaotičan i loš položaj žena i djece nakon Prvog svjetskog rata potaknuo je ljude da pokušaju spriječiti trgovanje njima i više pažnje posvete zaštiti djece i socijalnoj skrbi. Zapravo, ta deklaracija je prvi pokušaj postavljanja međunarodnih standarda na području ljudskih prava, napisana davno prije Opće deklaracije (Koren, 2005). U tom dokumentu, koji je prihvatila Liga naroda, prava djeteta su formulirana kao dužnosti zemalja članica i iznijeta su u pet točaka (Kuterovac-Jagodić, 2003: 11): (1) djetetu se moraju pružiti sredstva za normalan razvoj, kako materijalna tako i duhovna; (2) dijete koje je gladno treba nahraniti, bolesno liječiti, a siročad i beskućnike treba udomiti; (3) u opasnim situacijama prvo se spašavaju djeca; (4) dijete mora biti u mogućnosti zaraditi za

² Članak 25.

1. Svatko ima pravo na životni standard koji odgovara zdravlju i dobrobiti njega samoga i njegove obitelji, uključujući prehranu, odjeću, stanovanje, liječničku negu i potrebne socijalne usluge, kao i pravo na zaštitu u slučaju nezaposlenosti, bolesti, nesposobnosti, udovištva, starosti ili nekog drugog životnog nedostatka u uvjetima koji su izvan njegova nadzora.

2. Materinstvu i djetinjstvu pripada posebna skrb i pomoć. Sva djeca, ona rođena u braku kao i ona koja su rođena izvan njega, moraju uživati istu socijalnu zaštitu (Brander, 2004: 404).

Članak 26.

1. Svatko ima pravo na odgoj i obrazovanje. Odgoj i obrazovanje mora biti besplatno, barem na osnovnom i općeobrazovnom stupnju. Osnovno obrazovanje mora biti obvezno. Tehničko i strukovno obrazovanje mora biti dostupno svima; više i visoko obrazovanje mora biti dostupno svima prema sposobnostima.

2. Odgoj i obrazovanje mora biti usmjereno punom razvoju ljudske osobe i jačati poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda. On mora promicati razumijevanje, snošljivost i prijateljstvo među svim narodima, rasnim ili vjerskim grupama te podupirati djelatnost Ujedinjenih naroda na održanju mira.

3. Roditelji imaju pravo prvenstva u izboru obrazovanja za svoju djecu (Brander, 2004: 404).

život i mora biti zaštićeno od bilo kojeg oblika iskorištavanja (5) dijete se mora odgajati s ciljem da njegovi potencijali budu iskorišteni za dobrobit zajednice.

Nakon Drugog svjetskog rata mnoge su inicijative nastavile tradiciju Ženevske deklaracije. Godine 1959. Glavna skupština UN-a jednoglasno je usvojila *Deklaraciju o pravima djeteta*; ona sadrži deset načela koja treba primjenjivati u priznavanju prava djece. Važno je naglasiti da deklaracija jasno ističe kako je implementacija prava djeteta pitanje koje prelazi obveze države. Država mora osigurati prepoznavanje tih prava od strane drugih ljudskih bića, tijela i organizacija: roditelja, muškaraca i žena kao pojedinaca, dobrovoljnih organizacija, lokalnih tijela i nacionalnih vlada (Koren, 2005). Iako su oba spomenuta dokumenta iznimno važna, oni nisu bili obvezujući za države potpisnice te je tako položaj djece ostao ranjiv.

Stoga je poljska vlada 1988. godine predložila UN-u nacrt dokumenta koji će prerasti u *Konvenciju o pravima djeteta*. U međunarodnoj godini djeteta, 1989. godini, osnovana je otvorena radna skupina koja se bavila sastavljanjem konvencije. Skupina, koju je utemeljilo Povjerenstvo za ljudska prava, radila je na sastavljanju konvencije deset godina. Dana 20. studenog 1989. godine usvojena je *Konvencija o pravima djeteta* na Glavnoj skupštini UN-a.³ Za kratko vrijeme Konvenciju je potpisala čak 61 država, što je predstavljalo reakciju koju do tada nije izazvao ni jedan ugovor Ujedinjenih naroda. Također, potrebno je istaknuti da su do kraja 2008. godine Konvenciju ratificirale 193 države, uključujući sve članice Ujedinjenih naroda, osim Sjedinjenih Američkih Država i Somalije. Stupanje Konvencije na snagu, 2. rujna 1990. godine, bio je središnji događaj 70-godišnjih nastojanja da se međunarodna zajednica pokrene i napokon prizna posebne potrebe i ranjivost djece. Za razliku od Deklaracije o pravima djeteta koja ima moralnu snagu, Konvencija o pravima djeteta je pravni akt, koji ima snagu zakona i obvezuje stranke na pridržavanje njezinih odredbi te uključuje pravo nadziranja primjene u državama koje su je prihvatile i ratificirale (Maleš i Stričević, 2003). Može se reći da je Konvencija sustavu prava čovjeka dodala nove vrijednosti jer uzima u obzir i nalaže zaštitu određenih posebnih potreba djece, povezanih s fizičkom i umnom nespremnošću djeteta za sve rizike života u svijetu odraslih.

Jednako tako Konvencija donosi koncept "najboljeg interesa djeteta" (čl. 3.), koji je obvezatni kriterij za sve aktivnosti i akcije koje se odnose na djecu. Odbor za prava djeteta UN-a identificirao je osnovne članke kao "opća načela" na kojima se temelje sva ostala prava sadržana u Konvenciji o pravima djeteta. Ta načela su: nediskriminacija (čl. 2.), najbolji interes djeteta (čl. 3.), pravo na život, preživljavanje i razvoj (čl. 6.) te stavovi djeteta (čl. 12.).

Ratificiranjem Konvencije mnoge su vlade počele unapređivati prava djeteta i uvrštavati načela Konvencije u nacionalno pravo, što pretpostavlja ili ukidanje zakona koji diskriminiraju djecu ili stvaranje novih zakona u cilju unapređivanja prava djeteta. Unatoč tome, Konvencija se još uvijek u potpunosti ne provodi u svim dijelovima svijeta.

³ 20. 11. se obilježava kao *Međunarodni dan djeteta* (Universal Children's Day). Tu je odluku donijela Glavna skupština UN-a rezolucijom 386(IX) od 14. 12. 1954., u njoj preporučuje zemljama članicama da obilježavajući taj dan pokrenu u kulturnim i društvenim institucijama

niz aktivnosti radi promicanje ideja i ciljeva sadržanih u Povelji UN-a koja se odnose na dobrobit djece širom svijeta. Na taj dan donijeta je i Povelja o pravima djeteta, Konvencija o pravima djeteta i Ženevska deklaracija o pravima djeteta u sklopu Lige naroda.

U *Izveštaju o stanju djece u svijetu* za 2009. godinu, kojeg provodi UNICEF,⁴ Hrvatska je na ljestvici poštivanja prava djece zauzela 160. mjesto te svoje mjesto dijeli s Australijom, Kanadom, Estonijom, Novim Zelandom i Velikom Britanijom. U Hrvatskoj je smrtnost novorođenčadi i majki vrlo niska i u skladu s prosjekom Europske unije, pa je po tim pokazateljima među najrazvijenijim zemljama svijeta.

4. OBITELJ I OBITELJSKO PRAVO

Obitelji i odnosi unutar obitelji vrlo su važna tema proučavanja; ona je opsežno istraživana u prošlosti, ali je u znanosti aktualna i danas. Kao temeljna društvena institucija obitelj postoji već tisućama godina i može se reći da je društvena, socijalna i biološka zajednica. Tijekom povijesti, obitelj se mijenjala, kako po obliku i veličini tako i prema ulogama koje obavlja. Međutim, ono što obitelj čini posebnom jest sustavna briga za djecu. Dijete u obitelji stječe osnove za funkcioniranje na svim područjima života, a obitelj kao takva, zadovoljava potrebe i djece i roditelja. U Zakonu o socijalnoj skrbi možemo naći definiciju obitelji, koja kaže da obitelj čine bračni drugovi, djeca i drugi srodnici koji zajedno žive, privređuju, odnosno, ostvaruju prihode na drugi način i troše ih zajedno (čl. 2., st. 1., N. N. 2001). U Obiteljskom zakonu nije posebno istaknuta definicija obitelji, ali se navode sljedeća načela prema kojima se uređuju obiteljski odnosi: (1) ravnopravnost žene i muškarca te uzajamno poštovanje i pomaganje svih članova obitelji; (2) zaštita dobrobiti i prava djeteta, te odgovornost obaju roditelja za podizanje i odgoj djeteta; (3) primjerena skrbnička zaštita djeteta bez roditeljske skrbi te odrasle osobe s duševnim smetnjama. Obiteljskim zakonom posebno je definiran pojam braka, kao zakonom uređena životna zajednica žene i muškarca (čl. 5., N.N. 2003). Ovaj pojam u uskoj je vezi s pojmom obitelji, međutim ovisno o povijesnom i socijalnom kontekstu, brak može imati različite oblike i sadržaje. Općenito govoreći, moderan se brak može najbolje opisati kao dobrovoljna zajednica, obično između muškarca i žene, a u novije vrijeme u nekim je zemljama ozakonjeno stvaranje bračnih zajednica između osoba istog spola (npr. Velika Britanija, Njemačka).

Odnosi roditelja i djeteta nastaju prirodno, tj. rođenjem djeteta i imaju biološku osnovu. Dugotrajna ovisnost (fizička i psihička) djece o roditeljima, prije svega, je biološka činjenica. U ljudskoj vrsti razdoblje fizičkog odrastanja i formiranja mentalnih sposobnosti traje gotovo jednu trećinu prosječnog ljudskog vijeka. Osim toga, dijete se mora uključiti u zamršen splet društvenih odnosa i struktura, a to zahtijeva ne samo podosta vremena već i mnogobrojne djelatnosti odraslih u djetetovoj okolini. Bez zaštite i pomoći odraslih, u prvom redu roditelja, dijete se ne bi održalo na životu niti bi imalo uvjeta za socijalizaciju (uključenje u društvo odraslih) i individualizaciju (razvoj vlastitih značajki i sposobnosti do zrele osobnosti).

U okvirima obiteljskog prava, *prava djece* predstavljaju najnoviji način uređenja odnosa djeteta s članovima njegove obitelji, ali i šire, svih pojedinaca i institucija s kojima dijete dolazi u neposredni dodir (Alinčić i sur., 2001). Od usvajanja Konvencije o pravima djeteta, 1989. godine, sustav djetetovih prava već se duboko ukorijenio u hrvatsko

⁴ Detaljnije o UNICEF-ovu izvještaju (koji predstavlja standardizirano praćenje pokazatelja o tome kako djeca žive, kakvo je stanje države, te

kako se uspijeva poboljšati stanje) na http://www.javno.com/hr-svijet/izvjestaj-unicef-a-o-stanju-djece-u-svijetu_224967.

obiteljsko pravo. Činjenica jest da se Konvencija o pravima djeteta u svojim zahtjevima i normativnim rješenjima oslanja na prirodne odnose, pa je stoga njezina primjena i recepcija u nacionalnom zakonodavstvu olakšana (Alinčić i sur., 2006).

U nastavku, ćemo ukratko objasniti kako su zakonski uređeni obiteljski odnosi u Republici Hrvatskoj, jer je dijete nakon Konvencije o pravima djeteta postalo subjekt s pravima, koje uz ta prava ima i svoje mjesto i dužnosti u zakonu. "*Obiteljsko pravo je skup pravnih pravila kojima se u pravnom sustavu uređuju odnosi među članovima obitelji*" (Alinčić i sur., 2001: 3). Temeljni izvor obiteljskog prava u RH je *Obiteljski zakon*, koji cjelovito uređuje sve obiteljske odnose. Najnovije izmjene Obiteljskog zakona donijete su 14. srpnja 2003. godine, objavljene 22. srpnja iste godine, a zakon je stupio na snagu danom objave u Narodnim novinama. On sadrži materijalno-pravne odredbe kojima su uređeni pojedini obiteljsko-pravni odnosi. Neposredni izvori obiteljskog prava su: Ustav RH, međunarodni ugovori, zakoni i provedbeni propisi (svi određuju pojedinosti o načinu primjene pojedine zakonske odredbe). S tim u svezi odredbe o obitelji i braku nalaze se u Ustavu Republike Hrvatske,⁵ u dijelu koji normira temeljne slobode i prava čovjeka i građanina.⁶ Sadržaj odredaba o obitelji i braku (čl. 61.) te o dužnostima i pravima između roditelja i djece (čl. 63.) utječe na regulaciju obiteljskih odnosa, ali se odnosi i na druga područja prava jer obvezuje pravni sustav u cjelini (Alinčić i sur., 2001).

Jednim od izvora obiteljskog prava smatraju se i međunarodni ugovori u kojima postoje odredbe obiteljsko-pravnog sadržaja. U tom pogledu istaknuto mjesto pripada pravnim aktima UN iz kojih se razvio međunarodni sustav prava čovjeka (Opća deklaracija o pravima čovjeka, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima te Konvencija o pravima djeteta).

Obiteljski zakon Republike Hrvatske iz 2003. godine sastoji se od devet dijelova (*Obiteljski zakon* - N. N., br. 116/03, 17/04 i 136/04), a to su redom: (1) uvodne napomene, (2) brak, (3) roditelji i djeca, (4) posvojenje, (5) skrbništvo, (6) uzdržavanje, (7) imovinski odnosi, (8) postupak pred sudom, (9) prijelazne i završne odredbe. S obzirom na temu ovog rada usredotočit ćemo se samo na treći dio ObZ-a, koji se dijeli na *Majčinstvo i očinstvo* te na *Prava i dužnosti u odnosima roditelja i djece*. Upravo taj drugi dio objašnjava samu srž odnosa roditelja, a sastoji se od četiri dijela: Djetetova prava i dužnosti (čl. 87-90.); Roditeljska skrb (čl. 91-107.); Mjere za zaštitu prava i dobrobiti djeteta (čl. 108 – 118.) te Prestanak roditeljske skrbi (čl. 119 – 122.).

Iz prethodno navedenoga može se zaključiti da obiteljski život danas podrazumijeva više različitih oblika kojima pravni dokumenti pružaju sve izjednačeniju zaštitu. No, koliko je važna pravna zaštita, osobito kad se radi o kršenju prava na obiteljski život, toliko je važna i kvaliteta odnosa unutar obitelji. Također, valja istaknuti kako se još uvijek smatra da obitelj koja nastaje na temeljima braka ima prednost u odnosu na druge oblike obiteljskog zajedništva te da u znatnoj mjeri predstavlja veće jamstvo i sigurnost njezinim članovima zato što nudi najveću pravnu sigurnost.

⁵ Narodne novine, br. 56/1997., br. 8/1998. – pročišćeni tekst, br. 113/2000., br. 124/2000. pročišćeni tekst; promjena Ustava RH: br. 28/2000. te br. 41/2001. – pročišćeni tekst.

⁶ U Ustavu RH (3. dio) norme o temeljnim slobodama i pravima čovjeka i građanina dijele

se na: 1. Zajedničke odredbe (čl. 14-20.), 2. Osobne i političke slobode i prava (čl. 21-47.) i 3. Gospodarska, socijalna i kulturna prava (čl. 48-69.). Odredbe o obitelji i braku (čl. 61-63.) dobile su mjesto u propisima o socijalnim pravima umjesto u normama o osobnim pravima.

5. MLADI I PRAVA

Tijekom zadnjih nekoliko desetljeća znatno se povećala društvena i politička pozornost prema pravima djeteta i tendencija da im se jamče barem neka od prava, koja su se tradicionalno dodjeljivala samo odraslima. Raspravljati o pravima mladih ponekad nije jednostavno. Svi se slažu da mladi ljudi imaju pravo na dom, život s obitelji i prijateljima, na mogućnosti razvoja osobnosti i talenata te pravo da ih se poštuje i shvaća ozbiljno, no iako su prava mladih neupitna, u pogledu njihova ostvarenja postoji niz problema.

Pokret za dječja prava bori se za ostvarivanje i provođenje dječjih prava u praksi. Kada se radi o stavovima prema kompetentnosti djece da ostvaruju određena prava u određenoj životnoj dobi, unutar ovog pokreta mogu se uočiti tri osnovna trenda, to su: *reformisti*, *radikalisti* i *pragmatisti*.

Kako navode Boer i sur. (1996, prema Kuterovac-Jagodić i sur., 2003) *reformisti* do neke granice uvažavaju argumente o nekompetentnosti djeteta, ali smatraju da društvo ozbiljno podcjenjuje dječje kapacitete za donošenje razumnih odluka. Oni se zalažu za sniženje početne dobi u kojoj bi se stjecala prva prava i za postupno dobivanje preostalih. *Radikalisti* polaze od temeljnog i najvišeg moralnog standarda da su svi ljudi jednaki. Bilo koji oblik diskriminacije, pa tako i onaj prema dobi smatra se moralno neopravdanim. Oni jedino ispravno rješenje vide u davanju svih ljudskih prava djeci. *Pragmatisti* se zalažu za davanje svih prava djeci uključujući i to da ih stvarno primjenjuju u praksi, osim ako se ne dokaže da to nisu u stanju. Prema tom stajalištu djeca bi imala prava i trebala bi potvrditi da su ih sposobna adekvatno koristiti. Trenutno je situacija obratna – djeca trebaju dokazati svoju kompetentnost za korištenje nekog prava kako bi ga stekla. Zato su mnoga prava za djecu obveze, kao što je to slučaj s pravom na obrazovanje koje se očituje kroz obvezatno pohađanje osnovne škole.

Osmišljavanje strategije promidžbe i zaštite prava djeteta ne može biti potpuno i kvalitetno bez sudjelovanja mladih. Razumijevanje onog što mladi misle i osjećaju prema nekome ili u vezi s nečim, što je za njihov život značajno, postaje jedan od najvažnijih pristupa onih stručnjaka, koji se bave problemima, teškoćama i krizama u djetinjstvu i mladosti. Žižak (1995) ističe da je mlade neophodno pretvoriti u partnere u svim aktivnostima na promoviranju, ostvarenju i zaštiti prava djeteta. Potpisivanje Konvencije ne znači automatski da je priznata i poznata svima koji u njeno ostvarenje trebaju biti uključeni. To je tek prvi korak na dugom i dinamičnom putu ostvarivanja i zaštite prava djeteta.

Dodjeljujući prava mladima, društvo mora riješiti problem stvaranja najbolje ravnoteže između njihovih *prava na skrb i zaštitu* i *prava samoodređenja* (Ruck i sur., 2002). To se odnosi na pravo neovisnosti, pravo na sudjelovanje i pravo slobodnog izražavanja. Isti autori ističu da je najvažnija razlika između ovih dviju grupa prava da prava skrbi i zaštite ispunjava društvo ili neki drugi društveni agens (npr. roditelji) za dobrobit djeteta. Suprotno tomu, prava samoodređenja omogućuju samoj djeci da izvrše neke mjere neovisne kontrole ili djelovanja na njihove vlastite živote, no to od njih zahtijeva i posjedovanje bar neke osnovne sposobnosti za izvršavanje tih mjera. Konvencija o pravima djeteta pokušava pronaći ravnotežu između tih dviju grupa prava. To se vidi i u svakom nabrojenom pravu kao i u *dva temeljna načela* na kojima je konvencija oblikovana: najbolji interes djeteta i razvojne sposobnosti djeteta.

Dakle, može se zaključiti da je došlo do očigledne promjene u načinu promatranja prava djeteta. Od pitanja koja su se bavila dječjim pravima skrbi i zaštite, prešlo se na pitanja koja se tiču djetetovih prava samoodređenja (ili neovisnosti). Drugim riječima, sa stajališta da o djeci treba skrbiti i zaštititi ih, prešlo se na stajalište da u, određenoj mjeri, djeca imaju pravo sudjelovati u odlukama vezanim za njihov vlastiti život.

Razni autori (Ruck i sur., 1998; Peterson-Badali i sur., 2004; Day i sur., 2006) istaknuli su da istraživanje stavova mladih i njihova znanja o njihovim pravima pridonosi mnogim važnim ciljevima. Ti ciljevi uključuju iskazivanje poštovanja prema djeci i adolescentima, kao građanima te omogućuje okvir i strukturu za dječje zagovorništvo. Tako se dopušta mladim ljudima da preuzmu aktivnu ulogu u njihovoj političkoj socijalizaciji.

Ruck i sur. (2002) navode niz dostupnih istraživanja koja su istraživala dječja razmišljanja vezana za prava, a koja su provedena u globalnom razvojnom okviru u kojem je razvoj djetetova razumijevanja objašnjen kao napredovanje s konkretnih na apstraktne oblike razmišljanja (npr. Cherney i Perry 1996; Gallatin i Adelson, 1970, 1971; Melton, 1980, 1983; Melton i Limber, 1992). Tako je Melton (1980, prema Ruck i sur., 2002) svojim istraživanjem pokazao da učenici prvih razreda doživljavaju prava kao privilegije koje su im date ili mogu biti oduzete od strane autoriteta; u trećim razredima većina djece ima osnovnu ideju o prirodi prava, a jasnije razumijevanje prava kao apsolutne datosti razvila su tijekom srednjeg djetinjstva. Međutim, čak i učenici sedmih razreda rijetko shvaćaju prava u terminima apstraktnih načela. Nekoliko studija (Ruck i sur., 1998; Ruck i sur., 2002; Day i sur., 2006) je pokazalo da ono što mladi misle o svojim pravima ovisi o tome o kojim je pravima riječ (prava skrbi i zaštite ili prava samoodređenja). Navedena istraživanja također pokazuju da je ono što mladi i djeca misle o pravima povezano s onim kako oni doživljavaju prava u svojim životima.

6. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

S obzirom na neka nova saznanja razvojni psiholozi (Žižak i sur., 2001; Lacković-Grgin, 2006) vjeruju kako djeca tek u dobi od 15 godina imaju potencijale da prava razumiju onako kako ih razumiju odrasli. U toj dobi djeca razumiju apstraktni koncept, potencijalne posljedice svog ili tuđeg ponašanja, implikacije nečeg u budućnosti i relativnu procjenu vrijednosnog sustava. Jednako je važna i činjenica da je to razdoblje kad su sukobi u obitelji najčešći i kad je adolescentov osjećaj nezadovoljstva i sumnje u samog sebe ogroman. Stoga je *cilj* ovog istraživanja bio utvrditi kako adolescenti/mladi procjenjuju poštivanje dječjih prava u svojim obiteljima.

Iz postavljenog cilja istraživanja proizlaze sljedeći *zadaci*:

1. Utvrditi razinu i izvore informiranosti ispitanika o pravima djece.
2. Utvrditi percepciju ispitanika prema pravima djeteta (potreba upoznavanja djece s njihovim pravima, izvori poučavanja djece o njihovim pravima, percepcija količine prava s kojom djeca raspolažu, potencijalni zaštitnici dječjih prava u školi i obitelji).
3. Utvrditi procjenu stupnja zadovoljstva ispitanika u poštivanju osobnih potreba i prava u obitelji.
4. Ispitati i usporediti stupanj zadovoljenosti pojedinih prava i potreba ispitanika u obitelji.

Praćene nezavisne varijable bile su spol ispitanika i stupanj obrazovanja roditelja.

Postupak koji se koristio u ovom istraživanju bilo je anonimno anketiranje, a korišteni instrument – anketni upitnik konstruiran u svrhu prikupljanja podataka za navedeno istraživanje. Anketni upitnik sadržavao je pitanja otvorenog i zatvorenog tipa. Prvi dio upitnika odnosio se na sociodemografska obilježja te pitanja koja se tiču informiranosti o pravima djeteta, percepciji prema pravima te potencijalnim zaštitnicima dječjih prava, a dugi dio sadržavao je 21 tvrdnju o specifičnim potrebama djece u obitelji utemeljenih na *Konvenciji o pravima djeteta*. Tvrdnje za drugi dio su preuzete iz *Upitnika o pravima djeteta* (Žižak i sur., 2001).

Uzorak ispitanika u ovom istraživanju sastojao se od 104 učenika prvih i trećih razreda "Ekonomsko-birotehničke škole" u Splitu u dobi od 15 do 17 godina, od toga 52 učenika (50%) i 52 učenice (50%). Treba naglasiti da je riječ o prigodnoj skupini ispitanika te da je kao takvu ne možemo smatrati reprezentativnim uzorkom, ali su nam odgovori ovih ispitanika značajni jer ipak ukazuju na mišljenja mladih o ispitivanoj problematici.

Ispitivanje je provedeno u svibnju 2009. godine. Učenici su popunjavali anketni upitnik na satu razrednika. Objašnjen im je razlog ispunjavanja upitnika uz naglasak na tome kako je anketa anonimna. Također im je napomenuto da u anketi ne moraju sudjelovati ako ne žele.

7. ANALIZA I INTERPRETACIJA REZULTATA

7.1. INFORMIRANOST MLADIH O PRAVIMA DJETETA

Informiranost ispitanika o pravima djeteta ispitivala se pitanjima: "*Jesi li ikada vidio neki tekst (letak, plakat, slikovnicu) o pravima djeteta?*" i "*Jesi li na TV-u vidio filmove ili poruke o pravima djeteta?*" Ponuđeni odgovori bili su DA i NE, a ispitanici su se trebali odlučiti za jedan od njih. U *Tablici 1* prikazane su frekvencije i postotci odgovora ispitanika o poznavanju tiskanih materijala te televizijskih filmova i poruka o dječjim pravima.

Tablica 1. Informiranost o pravima djeteta preko određenih izvora informacija na ukupnom uzorku te s obzirom na spol ispitanika

Izvor informacija	UKUPNO				Učenici				Učenice			
	DA		NE		DA		NE		DA		NE	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Tiskani materijal	82	78.8	22	21.2	38	73.1	14	26.9	44	84.6	8	15.4
TV	89	85.6	15	14.4	43	82.7	9	17.3	46	88.5	6	11.5

Iz tablice je vidljivo da su, s obzirom na postotak potvrdnih odgovora, adolescenti jako dobro informirani o pravima djeteta. Bilo da se radi o tiskanim materijalima ili o TV-u, učenice su nešto bolje informirane (84.6%; 88.5%) od učenika (73.1%; 82.7%), što možda odražava njihovu veću zainteresiranost za takve sadržaje. Također, pokazalo se da su i učenici i učenice više upoznati s televizijskim porukama (85.6%), nego tiskanim porukama vezanim za prava djeteta (78.8%), što bi moglo ukazivati na to da vjerojatno više vremena provode gledajući televiziju, a manje čitaju tiskane sadržaje.

Nadalje, ispitanici su zamoljeni da navedu sva dječja prava koja su im poznata. Odgovori su kategorizirani u 5 kategorija (vidi *Tablica 2*): *prava skrbi i zaštite, prava slobodnog izražavanja, pravo na život, pravo na obrazovanje* i *"ne znam"*. "Ne znam" je kategorija gdje su smješteni odgovori onih ispitanika koji nisu znali navesti nijedno pravo. Ispitanici su upravo najčešće odgovarali s "ne znam".

Tablica 2. Učestalost i rangovi navođenja pojedinih kategorija dječjih prava na ukupnom uzorku te s obzirom na spol ispitanika

Prava	UKUPNO	Učenci	Učenice
	% (rang)	% (rang)	% (rang)
Skrbi i zaštite	18.2 (2)	13.8 (3)	22.8 (2)
Slobodnog izražavanja	14 (3)	17.2 (2)	10.5 (3)
Pravo na život	7.8 (4)	8.6 (4)	7 (5)
Pravo na obrazovanje	6.9 (5)	5.2 (5)	8.7 (4)
"ne znam"	53.1 (1)	55.2 (1)	51 (1)

Dobiveni podaci kontradiktorni su s onima iz prijašnje tablice (vidi *Tablicu 1*) jer dok su prijašnji odgovori u velikom postotku pokazali često susretanje s pravima djeteta kroz tiskane materijala i preko televizije, sad ih 53.1% ne zna navesti ni jedno pravo. Vjerojatno je razlog tomu općenita nezainteresiranost za temu. S obzirom na spol, učenice su dale manje "ne znam" odgovora, ali i njih je više od 50%, tako da se ni u ovom slučaju ispitanici bitno ne razlikuju u svojim odgovorima s obzirom na spol. Razlika koja je uočena s obzirom na spol ispitanika vidi se u nalazu da su kod učenica na 2. mjestu po učestalosti navođenja *prava skrbi i zaštite* (22.8%) i ona uvjerljivo odskoču od drugih kategorija (ne uzimajući u obzir 5. kategoriju). Dok s druge strane, kod učenika na 2. mjestu po učestalosti navođenja nalazimo *pravo na slobodno izražavanje* (17.2%). Razlog tomu mogao bi se nalaziti u učenju spolnih uloga. Djevojčice se odgajaju kao "slabiji spol" kojemu je potrebna zaštita od drugih ljudi, dok se dječaci uče da se moraju boriti za sebe.

7.2. PERCEPCIJA MLADIH PREMA PRAVIMA DJETETA

U nastavku se htjelo ispitati percepciju ispitanika prema pravima djeteta te im je postavljeno nekoliko pitanja. Prvo postavljeno pitanje glasillo je: "Misliš li da djecu treba upoznavati s njihovim pravima?" I ovdje su bili ponuđeni odgovori DA i NE. Gotovo svi ispitanici (njih oko 95,2%) smatraju da se djecu treba upoznavati s njihovim pravima, pa nije ni bilo potrebe za detaljnijom analizom.

Svi oni ispitanici koji su smatrali da djecu treba upoznavati s njihovim pravima, zamoljeni su da u idućem odgovoru navedu tko bi po njihovu mišljenju trebao poučavati djecu o njihovim pravima (mogućnost više odgovora). Bila su ponuđena 4 odgovora: a) *nastavnici*, b) *roditelji*, c) *TV, novine, radio* i d) *netko drugi* (gdje su imali mogućnost navesti neki drugi izvor) (vidi *Tablicu 3*).

Tablica 3. Učestalost navođenja pojedinih izvora poučavanja djece s njihovim pravima na ukupnom uzorku te s obzirom na spol

Izvor	UKUPNO %	Učenici %	Učenice %
Nastavnici	33.5	34.5	32.7
Roditelji	40.3	41.4	39.4
TV	18.4	18.4	18.3
Netko drugi	7.8	5.7	9.6

Iako su ispitanici ovog istraživanja u osjetljivom razdoblju, koje obilježavaju česti konflikti s roditeljima, ipak, evidentno je da roditelji i dalje imaju najvažniji neposredni utjecaj na njihov odgoj i stjecanje znanja. Rezultati pokazuju da roditelji imaju vodeću ulogu i u poučavanju o pravima djece (40.3%), slijede ih nastavnici (33.5%), zatim TV (18.4%) te kategorija "netko drugi". Nisu uočene razlike s obzirom na spol ispitanika te su dobiveni gotovo podjednaki rezultati u odnosu na sve ispitivane kategorije.

Sljedeće pitanje postavljeno učenicima odnosilo se na njihovu percepciju o količini prava s kojim djeca raspolažu. Bilo su im ponuđena tri moguća odgovora: *previše*, *dovoljno* i *premalo*. Rezultati su prikazani na *Slici 1*.

Prema podacima na ukupnom uzorku vidi se da 47.1% ispitanika procjenjuje da djeca imaju dovoljno prava, dok 44.2% ispitanika smatra da djeca imaju premalo prava s kojima raspolažu, a 8.7% ispitanika smatra da djeca imaju previše prava. S obzirom na spol ispitanika, uočena je razlika. Učenice su kritičnijeg stava glede količine prava s kojom djeca raspolažu. Dakle, 52% učenica smatra da djeca imaju premalo prava, a 44.2% njih smatra da djeca imaju dovoljno prava. S druge strane, 35.5% učenika dijeli to mišljenje, ali ipak je većina njih mišljenja da djeca imaju dovoljno prava (50%). Također, pokazalo se da 3.8% učenica smatra da djeca imaju previše prava, dok je kod učenika taj postotak veći i iznosi 14.5%. Ovdje se može pretpostaviti da je riječ o odgoju koji je utemeljene na spolnim

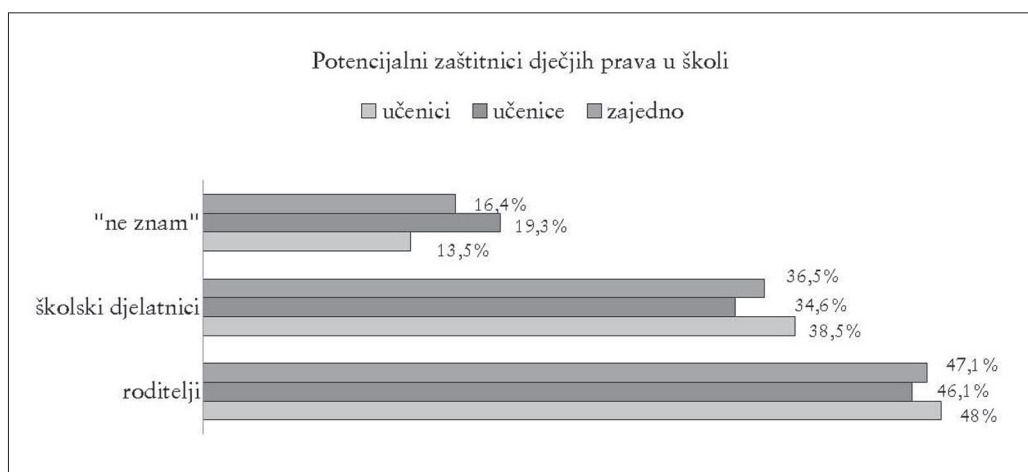

Slika 1. Percepcija o količini prava s kojom djeca raspolažu na ukupnom uzorku i razlike s obzirom na spol ispitanika

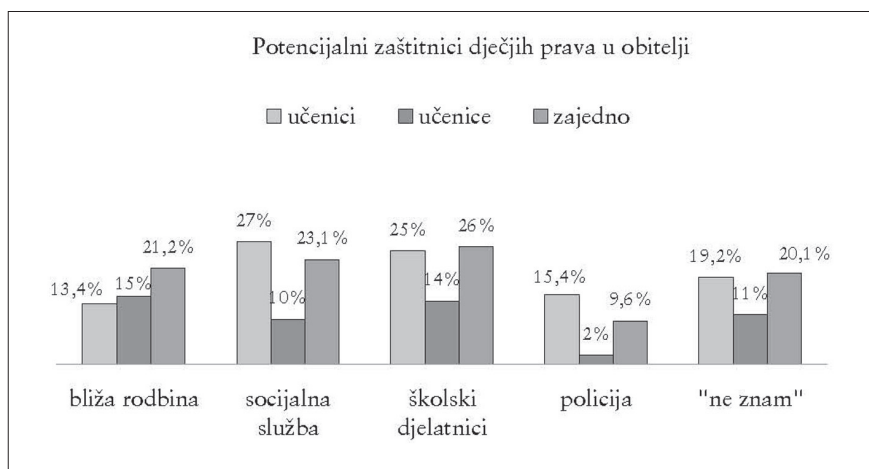
razlikama, a koji počiva na tradicionalnom odgoju koji je prisutan u našem društvu, gdje se na neki način djecima više popušta i dopušta nego li djevojčicama (vidi *Sliku 1*).

Ispitanicima su postavljena i dva pitanja u kojima se tražilo da navedu kome se, prema njihovom mišljenju, djeca trebaju obratiti ako se s njima loše postupa i krše njihova prava u školi, odnosno u obitelji. U odnosu na školu ponuđeni su im sljedeći odgovori: 1) *roditelji*, 2) *školski djelatnici* i 3) *"ne znam"* (vidi *Sliku 2*); a u odnosu na obitelj: 1) *bliža rodbina*, 2) *školski djelatnici*, 3) *socijalna služba*, 4) *policija* i 5) *"ne znam"* (vidi *Sliku 3*).

Kao što se može vidjeti iz *Slike 2*, na ukupnom uzorku ispitanici se u traženju pomoći zbog lošeg postupanja u školi prema njima, tj. zbog kršenja njihovih prava okreću prvenstveno roditeljima (47.1%), a slijede ih školski djelatnici (36.5%). Opet se potvrđuje da su roditelji osobe u koje djeca imaju najviše povjerenja. Indikativno je da je 16.4%

Slika 2. Potencijalni zaštitnici dječjih prava u školi na ukupnom uzorku i razlike s obzirom na spol ispitanika

Slika 3. Potencijalni zaštitnici dječjih prava u obitelji na ukupnom uzorku i razlike s obzirom na spol ispitanika

ispitanika odabralo kategoriju "ne znam", što ne treba zanemariti jer su to upravo oni učenici kojima je potrebno posvetiti pozornost, poglavito zbog toga što ovi ispitanici ne znaju gdje tražiti pomoć. S tim u vezi potrebno je raditi na tome koje su obveze škole, medija i društva u cjelini, kako bi se pronašli putovi i načini informiranja mladih o njihovim pravima. S obzirom na spol ispitanika nema značajnih razlika, osim što su učenice dale nešto više odgovora "ne znam" (19.3%) za razliku od učenika (13.5%).

Na *Slici 3* prikazano je što ispitanici misle od koga bi djeca trebala tražiti pomoć u slučaju da se s djetetom postupa loše te da se krše njihova prava u obitelji. S obzirom na to da je bilo 5 mogućih odgovora rezultati su poprilično raspršeni. Prema ukupnom uzorku najviše ispitanika (26%) bi tražilo pomoć od školskih djelatnika (pedagoga, psihologa, nastavnika), što pokazuje da imaju povjerenja u njih i da su dobro upoznata s radom stručnog osoblja u školi. Zatim slijede, s malom razlikom, socijalna služba (23.1%) te bliža rodbina (21.2%). Nadalje, 20.1% ispitanika je dalo odgovor "ne znam", što opet pokazuje da je potrebno više raditi na edukaciji i na neki način ohrabrivati djecu, odnosno mlade, kako i gdje tražiti pomoć kad su ugrožena njihova prava.

Uzimajući u obzir spol ispitanika dobili smo zanimljive podatke. Učenice su sklonije zatražiti pomoć kod bliže rodbine (15%) i školskih djelatnika (14%), dok učenici prvenstveno navode socijalnu službu (27%), školske djelatnike (25%) i policiju (15.4%). Vjerojatno je razlog tomu što djevojčice imaju prisnije odnose s ljudima iz svoje okoline nego li dječaci, dok su oni spremniji zatražiti pomoć od nepoznatim, ali stručnim osobama, iz državnih institucija, čime iskazuju povjerenje u njih (vidi *Sliku 3*).

7.3. PROCJENA STUPNJA ZADOVOLJSTVA POŠTIVANJEM DJEČJIH PRAVA U OBITELJI

Jedan od zadataka u ovom istraživanju bio je provjeriti koliko su ispitanici zadovoljni poštivanjem njihovih prava u vlastitoj obitelji. Zamoljeni su da ocjenama od 1 do 5 procijene u kojoj se mjeri uvažavaju njihove potrebe i poštuju njihova prava u obitelji, pri čemu 1 znači "*uopće ne*", a 5 "*potpuno*". Gledajući prema ukupnom uzorku, "*potpuno*" je zadovoljno 50% ispitanika, a njih 32.7% je označilo stupanj 4, što znači da je velika većina ispitanika (82.7%) skoro u potpunosti zadovoljna poštivanjem i uvažavanjem svojih prava i potreba u svojim obiteljima. S obzirom na razliku prema spolu ispitanika, može se primijetiti da su učenice sklonije krajnostima za razliku od učenika. Više je učenica označilo svoje zadovoljstvo ocjenom 5 (51,9%), dok kod učenika taj postotak iznosi 48%. Isto tako, više je učenica izrazilo svoje nezadovoljstvo ocjenom 1 (7,7%) u odnosu na učenike (1.9%) (vidi *Sliku 4*).

U nastavku, na *Slici 5* prikazane su razlike u procjenama ispitanika o stupnju zadovoljstva poštivanjem njihovih potreba i prava u obitelji s obzirom na obrazovanje njihovih roditelja. U prethodnim pitanjima ta varijabla nije davala značajne razlike, pa nije bilo potrebe za interpretacijom dobivenih podataka. Međutim kod ovog pitanja može se primijetiti da su djeca roditelja nižeg obrazovanja općenito nešto zadovoljnija (5 – 51.7%, 4 – 34%), nego djeca roditelja višeg obrazovanja (5 – 47.9%, 4 – 29.2%), iako razlike nisu velike. Može se pretpostaviti da postoje razlike u načinu odgajanja i postupanja roditelja različitog stupnja obrazovanja te s obzirom na to i njihova djeca različito procjenjuju svoje zadovoljstvo u poštivanju dječjih prava. Međutim da bi se točno utvrdilo zašto su se pokazale razlike potrebno je uraditi dodatne analize, što nije bio predmet ovog istraživanja.

Slika 4. Procjena stupnja zadovoljstva poštivanjem dječjih prava na ukupnom uzorku i razlike s obzirom na spol ispitanika

Slika 5. Procjena stupnja zadovoljstva poštivanjem dječjih prava u obitelji s obzirom na obrazovanje roditelja ispitanika

7.4. PROCJENA ZADOVOLJENOSTI POJEDINIH DJEČJIH PRAVA I POTREBA U OBITELJI

Koristeći *Upitnik o pravima djece* (Žižak i sur., 2001), pokušalo se utvrditi koliko se često unutar obitelji ostvaruju pojedine djetetove potrebe i prava (vidi *Tablicu 4*)⁷. Za svaku tvrdnju dana je njena prosječna vrijednost (M) te standardna devijacija (SD).

Tablica 4. Osnovni deskriptivni parametri Skale stavova o zadovoljenosti pojedinih dječjih prava i potreba u obitelji

TVRDNJE	M	SD
1. Pitaju li te roditelji za tvoje mišljenje i želje?	3,942	0,954
2. Uvažavaju li roditelji tvoje mišljenje i želje?	3,846	0,868

⁷ Bodovanje na *Skali stavova o zadovoljenosti pojedinih dječjih prava i potreba u obitelji* određeno je na sljedeći način: 1-uopće nije točno; 2-uglavnom

netočno; 3-nisam siguran; 4-uglavnom je točno; 5-u potpunost je točno.

3. Smatraš li da roditelji postupaju s tobom onako kako bi ti želio?	3,683	1,007
4. Uvažavaju li roditelji tvoje mišljenje i želje u vezi s izborom prijatelja?	4,019	1,123
5. Uvažavaju li roditelji tvoje mišljenje i želje u vezi s izborom hrane?	3,971	1,009
6. Uvažavaju li roditelji tvoje mišljenje i želje u vezi s izborom odjeće?	4,279	0,990
7. Uvažavaju li roditelji tvoje mišljenje i želje u vezi s organizacijom slobodnog vremena?	3,798	1,092
8. Uvažavaju li roditelji tvoje mišljenje i želje u vezi s izborom aktivnosti kojima se baviš?	4,356	1,033
9. Uvažavaju li roditelji tvoje mišljenje i želje u vezi s izborom škole?	4,192	1,191
10. Uvažavaju li roditelji tvoje mišljenje i želje u vezi s organizacijom obiteljskog života?	3,846	1,031
11. Smatraš li da si u obitelji dovoljno zaštićen od raznih zlouporaba i zlostavljanja (alkohol, droga, nasilje, nebriga i dr.)?	4,558	0,810
12. Kažnjavaju li te roditelji tako da viču na tebe?	2,990	1,318
13. Kažnjavaju li te roditelji tako da ti "očitaju bukvicu"?	2,923	1,459
14. Kažnjavaju li te roditelji tako da ti uskrate hranu, izlaske i sl.?	2,096	1,383
15. Kažnjavaju li te roditelji tako da te istuku?	1,548	1,122
16. Kažnjavaju li te roditelji tako da primjenjuju unaprijed dogovorene posljedice?	2,279	1,273
17. Kažnjavaju li te roditelji nekako drugačije?	2,087	1,293
18. Živiš li u sredini u kojoj imaš dovoljno prostora, hrane, svježeg zraka, svjetla i sl.?	4,548	0,811
19. Živiš li u sredini u kojoj imaš dovoljno ljubavi, sigurnosti, slobode i zabave?	4,490	0,800
20. Živiš li u sredini u kojoj želiš?	4,385	0,896
21. Traže li u obitelji tvoje mišljenje i uvažavaju li ga u svezi s nekim važnim obiteljskim situacijama?	3,913	1,025

Pregledavajući *Tablicu 4* može se uočiti da se prve 3 tvrdnje odnose na to pitaju li roditelji dijete za mišljenje i uvažavaju li ga te postupaju li s njima onako kako bi ona željela. Iz prosječnih se vrijednosti vidi da odgovori teže zadovoljstvu ($M = 3.683 - 3.942$). S idućih 7 tvrdnji (4 – 10) skaliraju se djetetove procjene uvažavanja njihovog mišljenja u vezi izbora prijatelja, odjeće, aktivnosti, organizacije obiteljskog života i dr. I tu imamo visoke stupnjeve zadovoljstva ($M = 3.798 - 4.356$). Najnižu vrijednost ima tvrdnja 7 ($M = 3.798$), tiče se organizacije slobodnog vremena, pa se može pretpostaviti da je taj segment obiteljskog života često predmet razmirica između roditelja i mladih. Posljednja tvrdnja odnosi se na procjenu ispitanika o tome traže li roditelji njihovo mišljenje i uvažavaju li ga u svezi s nekim važnim obiteljskim situacijama. Prosječna je vrijednost i tu visoka (tvrdnja 21 – $M = 3.913$). Tvrdnja 11 govori o zaštiti od raznih zloupotreba i zlostavljanja, a prema aritmetičkoj sredini ($M = 4.558$) vidimo da se ispitanici osjećaju jako zaštićenima. Slijedećih 6 tvrdnji odnose se na kažnjavanje (12 – 17). Tu su najveća neslaganja s tvrdnjama, što je u skladu s očekivanjima, a pogotovo činjenica da je najveće neslaganje vezano uz tvrdnju 15 koja govori o tjelesnom kažnjavanju ($M = 1.548$). Iako živimo u poprilično tradicionalnom društvu, ovdje je ipak riječ o odraslijoj djeci pa ne iznenađuje ni podatak da je u ovom

dijelu niža aritmetička sredina bila vezana i za pitanje kažnjavanja (vikanje na djecu) (tvrdnja 12 – $M= 2.990$). Sudeći prema podatcima, to je najčešći način na koji se ispitanici kažnjavaju, slijedi "očitanje bukvice" (tvrdnja 13 – $M= 2.923$), što je dosta sličan način kažnjavanja. Predzadnje 3 tvrdnje odnose se na zadovoljstvo sredinom u kojoj djeca žive. Prema prosječnim vrijednostima vidljivo je da se ispitanici najviše slažu s tvrdnjom koja se odnosi na primjerenost sredine u kojoj žive (tvrdnja 18 – $M= 4.548$) (vidi *Tablicu 4*).

Kao rezultat faktorske analize *Skale stavova o zadovoljenosti pojedinih dječjih prava i potreba u obitelji* zajedničkih faktora, uz korištenje Gutman-Kaiserova kriterija ekstrakcije faktora, s vrijednošću karakterističnog korijena većom od 1, izlučena su tri faktora koja zajednički objašnjavaju oko 52% varijance. Za potrebe ovog istraživanja najmanja određena granica zadovoljavajućih zasićenja bila je 0,30. U sljedećoj tablici (vidi *Tablicu 5*) prikazana su faktorska zasićenja i komunaliteti triju izlučenih faktora te je prikazan i postotak koji izlučeni faktori objašnjavaju.

Tablica 5. Vrijednosti karakterističnih korijena i objašnjene varijance iz dobivenih faktora

	Vrijednost karakterističnog korijena	Postotak objašnjene varijance	Kumulativna vrijednost karakterističnog korijena	Kumulativni postotak objašnjene varijance
F1	6,952	33,1	6,952	33,104
F2	2,732	13,0	9,684	46,113
F3	1,330	6,4	11,014	52,447

Prvi faktor koji objašnjava 33,1% varijance obuhvaća tvrdnje 19, 2, 1, 7, 3, 4, 20, 10, 11, 8, 9, 18, 6, 21, 5. Tvrdnje imaju stupanj zasićenja od -0,528 do -0,725 te ovaj faktor možemo nazvati *faktorom zadovoljstva u uvažavanju prava i potreba djeteta*. Drugi faktor koji objašnjava 13% varijance obuhvaća tvrdnje 16, 14, 15, 13, 12, 17, a one se odnose na različite načine kažnjavanja ispitanika od strane roditelja. Tvrdnje imaju stupanj zasićenja od 0,428 do 0,732 te taj faktor možemo nazvati *faktorom kažnjavanja*. Treći faktor objašnjava 6,4% varijance. Prema dobivenim vrijednostima tvrdnje 19, 4, 20, 11 i 18 su uz faktor 1 pokazale statistički značajnije zasićenje te se zbog toga zadržala samo dvofaktorska struktura. Na zadovoljavajuću homogenost skale ukazuju i rezultati analize pouzdanosti tipa unutarnje konzistencije, provedene na rezultatima cijelog uzorka. Prosječni Cronbach α koeficijent pouzdanosti iznosi 0,810 (u rasponu od 0,790 do 0,824), što ukazuje na iznimno visoku pouzdanost skale.

Prilikom ispitivanja spolnih razlika u procjeni poštivanja prava djece, pokazala se statistički značajna razlika između učenika i učenica, odnosno učenici daju više procjene poštivanja prava nego učenice ($F(21, 82)=1.922$, $p=0,019$) (vidi *Tablicu 6*).

Tablica 6. Razlike u procjenama poštivanja prava s obzirom na spol

	Vrijednost	F	Efekt	P
Interakcija	0,014	275,525	21	0,000*
Spol	0,670	1,922	21	0,019*

*razlika je značajna na razini od 5% (0,05); $p(0,019) < 0,05$

Dobiveni nalaz u skladu je i s prethodno razmatranim analizama koje su pokazale kako učenice, za razliku od učenika, vjeruju da djeca imaju premalo prava (52%, vidi *Sliku 1*) te pokazuju tendenciju ka višim procjenama nezadovoljstva o poštivanju njihovih prava (7,7% je označilo *stupanj 1* i 5,8% *stupanj 2*, vidi *Sliku 4*)

8. ZAKLJUČAK

Istraživanjem koje je izneseno u ovom radu htjelo se ispitati kako mladi procjenjuju poštivanje dječjih prava u obitelji. Rezultati su pokazali da su mladi jako dobro informirani o pravima djeteta. Učenice su nešto bolje informirane od učenika, što bi moglo odražavati njihovu veću zainteresiranost za takve sadržaje. Također, pokazalo se da su i učenici i učenice više upoznati s televizijskim porukama, nego tiskanim porukama vezanim za prava djeteta. Osim toga, kod učenica su na 2. mjestu po učestalosti navođenja *prava skrbi i zaštite*, dok kod učenika na 2. mjestu po učestalosti navođenja nalazimo *pravo na slobodno izražavanje*. Gotovo svi ispitanici (njih oko 95,2%) smatraju da se djecu treba upoznavati s njihovim pravima. Isto tako, rezultati pokazuju da roditelji imaju vodeću ulogu u poučavanju o pravima djece, a slijede ih nastavnici pa zatim TV i ostalo. Ovdje nisu uočene razlike s obzirom na spol ispitanika te su dobiveni gotovo podjednaki rezultati u odnosu na sve ispitivane kategorije. Većina ispitanika na ukupnom uzorku procjenjuje da djeca imaju dovoljno prava s kojima raspolažu, s naglaskom na to da učenice u nešto većem postotku procjenjuju kako djeca nemaju dovoljno prava. Ispitanici se u traženju pomoći zbog lošeg postupanja u školi prema njima, tj. zbog kršenja njihovih prava, okreću prvenstveno roditeljima, a slijede ih školski djelatnici. U traženju pomoći zbog kršenja dječjih prava u obitelji, najviše ispitanika bi tražilo pomoć od školskih djelatnika (pedagoga, psihologa, nastavnika), što pokazuje da imaju povjerenja u njih, a slijede ih socijalna služba i bliža rodbina. Također, u istraživanju se pokazalo da su učenice sklonije zatražiti pomoć kod bliže rodbine i školskih djelatnika, dok učenici pomoć prvenstveno traže od socijalnih službi, školskih djelatnika i policije. Velika većina ispitanika (82,7%) gotovo u potpunosti je zadovoljna poštivanjem i uvažavanjem njihovih prava i potreba u vlastitim obiteljima, s tim da su se pokazale neke različitosti s obzirom na spol ispitanika te stupanj stručne spreme roditelja ispitanika. Odnosno, učenici daju više procjene poštivanja prava nego učenice. Također, djeca roditelja nižeg stupnja obrazovanja općenito su nešto zadovoljnija u procjenama stupnja poštivanja dječjih prava u obitelji, nego djeca roditelja višeg stupnja obrazovanja.

Na temelju dobivenih rezultata u ovom istraživanju, može se zaključiti da se u okviru obitelji dječja prava i potrebe poštuju i uvažavaju, čak i uz tradicionalni odgoj koji je i dalje prisutan u našem društvu te da mladi roditeljima u tome pridaju značajnu ulogu. Zbog ograničenih mogućnosti ispitivača, ovo je istraživanje provedeno na malom uzorku (N=104) te su korištene poprilično jednostavne analize rezultata. No, ono ukazuje na moguća daljnja istraživanja jer u Hrvatskoj postoji relativno malo studija o ovoj problematici. Bilo bi zanimljivo uraditi istraživanja u kojem bi se ispitivali i roditelji i adolescenti te bi se tako dobio još bolji uvid u poštivanje dječjih prava u obitelji. Također, prema uzoru na ranije spomenuta američka istraživanja moglo bi se provjeriti kojoj grupi prava više teže roditelji, a kojoj adolescenti (*prava skrbi i zaštite* ili *prava samoodređenje* ili *neovisnosti*), te koliko stilovi roditeljstva utječu na roditeljsko poštivanje dječjih prava.

Kako ističe Matulić (2003) nije dostatno isticati konvencije, deklaracije i zakone o pravima djece, nego je nužno stvoriti ozračje koje bi liječilo ili otklanjalo, tamo gdje treba, obiteljsko nasilje te unosilo ozbiljnost u sve društvene sfere, od masmedija i škole do društava i udruženja, u pogledu aktivne zaštite prava djece i poštovanja njihova dostojanstva u vrijeme njihove najveće ranjivosti.

LITERATURA

Alinčić, M. (1995) Dječja prava u sustavu međunarodne zaštite prava čovjeka, *Dijete*, Zagreb, 2(2), str. 2-6.

Alinčić, M., Bakarić-Abramović, A., Hrabar, D., Jakovac-Lozić, D. i Korać, A. (2001) *Obiteljsko pravo*, Zagreb, Narodne novine.

Alinčić, M., Hrabar, D. i Korać, A. (2006) *Uvod u obiteljsko pravo*, Zagreb, Narodne novine.

Brander, P. (2004) *Kompas: Priručnik o odgoju i obrazovanju mladih za ljudska prava*, Slavonski Brod, Europski dom.

Benedek, W. i Nikolova-Kress, M. (2003) *Razumijevanje ljudskih prava: priručnik o obrazovanju za ljudska prava*, Zagreb, Istraživačko-obrazovni centar za ljudska prava i demokratsko građanstvo Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Day, M. D., Peterson-Badali, M. i Ruck, M. D. (2006) The Relationship between Maternal Attitudes and Young People's Attitudes toward Children's Rights, *Journal of Adolescence*, 29, str. 193-207.

Konvencija o pravima djeteta (2001) Zagreb, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.

Koren, M. (2005) Ljudska prava djece: pravo na informaciju, *Dijete i društvo*, Zagreb, 2, str. 267-285.

Kuterovac-Jagodić, G. (2003) *Poimanje djeteta i percepcija dječjih prava u Hrvatskoj: rezultati empirijskog istraživanja Ljetne psihologijske škole studenata i nastavnika Odsjeka za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Umag 2000.*, Zagreb, Filozofski fakultet.

Lacković-Grgin, K. (2006) *Psihologija adolescencije*, Jastrebarsko, Naklada Slap.

Maleš, D. i Stričević, I. (2003) *Mi poznajemo i živimo svoja prava: priručnik za odgoj i obrazovanje o pravima djeteta u osnovnoj školi*, Zagreb, Školska knjiga.

Matulić, T. (2003) Obiteljske vrijednosti i neki aspekti socijalne zaštite obitelji, u: Puljiz, V. i Bouillet, D. (ur.), *Nacionalna obiteljska politika*, Zagreb, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.

Peterson-Badali, M., Morine, S. L., Ruck, M. D. i Slonim, N. (2004) Predictors of maternal and child attitudes toward Children's nurturance and self-determination rights, *Journal of Early Adolescence*, 24, str.159-179.

Ruck, M. D., Abramovitch, R. i Keating, D. P. (1998) The development of children's understanding of rights: Balancing nurturance and self-determination, *Child Development*, 69, str. 404-417.

Ruck, M. D., Peterson-Badali, M., Day, M. D. (2002) Adolescents' and Mothers' Understanding of Children's Rights in the Home, *Journal of Research on Adolescence*, 12(3), str. 373-398.

Silov, M. (1999) Ideja ljudskih prava i odgoj djeteta, *Napredak*, Zagreb, 140(4), str. 437-445.

Smetana, J.G.; Campione-Barr, N.; Metzger, A. (2006) Adolescent Development in Interpersonal and Societal Contexts, *Annual Review of Psychology*, 57, str. 255-284.

UNICEF (2009) *Izvještaj o stanju djece u svijetu*, URL: http://www.javno.com/hr-svijet/izvjestaj-unicef-a-o-stanju-djece-u-svijetu_224967, Posjećeno 27. 04. 2009.

Žižak, A. (1995) A što o svojim pravima kažu djeca?, *Dijete*, Zagreb, 2(2), str. 40-42.

Žižak, A., Nikolić, B., Koller-Trbović, N. (2001) Procjena poštivanja prava djeteta u obitelji, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, Zagreb, 37(2), str.127-142.

YOUNG PEOPLE PERCEPTION OF RESPECT FOR CHILDREN'S RIGHTS IN THE FAMILY – REVIEW OF EMPIRICAL STUDY

SUMMARY

Human rights are the basic standards which government has to guarantee and provide to each individual. Except satisfying biological needs, human rights include all other life conditions that enable every individual complete development and ability to use their potentials in order to satisfy their social needs.

People needed a lot of time to accept the fact that human rights relate to every human being with no exceptions. Children are human beings, and as such should have the benefits of rights as the adults; neither do children have to deserve them nor should the rights be given to them. But, in a view of children's physical and psychological immaturity, the necessity of emphasizing special children's rights for protection imposed and rights derived exactly from that fact. The family was and is the primary community with the task of ensuring optimal conditions for child's growth and development. Therefore derives its significance and irreplaceability from individual's point of view, but also from community's point of view. Of course, it follows from this that the family's role is the most important in shaping children's attitudes and beliefs about their rights. In order to understand human rights, and thus enable better life it is necessary to start with the human rights education from an early age. It should start with children's rights, considering that these rights are closer to children and young people. Education for human rights is a study which develops knowledge, skills and values for human rights. Only people who understand human rights will work to secure and defend their own and others' human rights

The empirical part of the work refers to the results, which were obtained in a study that dealt with adolescents' assessment of respect for their rights within the family taken on a sample of 104 respondents who are students of Economic-administrative school in Split. Overall, obtained results showed that young people are satisfied with the level of respect for their rights in the family.

KEY WORDS: *children's rights, family, family law, human rights, young people, young people attitudes*